

5–6 m. vaikų kalbos klaidų profilis: tipinės kalbos raidos vs. kalbos neišsivystymo atvejais

Ingrida Balčiūnienė¹, Laura Kamandulytė-Merfeldienė²

¹ Vytauto Didžiojo universitetas, Humanitarinių mokslų fakultetas, V. Putvinskio g. 23, LT-44243, Kaunas, Lietuva, ingrida.balciuniene@vdu.lt

² Vytauto Didžiojo universitetas, Humanitarinių mokslų fakultetas, Skaitmeninių išteklių ir tarpdisciplininių tyrimų institutas, V. Putvinskio g. 23, LT-44243, Kaunas, Lietuva, laura.kamandulyte@vdu.lt

Anotacija. Straipsnyje pristatomi 5–6 m. tipinės kalbos raidos vaikų ir vaikų su kalbos neišsivystymu spontaninės kalbos klaidų kokybiniai ir kiekybiniai parametrai. Tyrimo medžiaga sukaupta dviem būdais – vaikams pasakojant rišlųjį pasakojimą ir dalyvaujant dialoge-diskusijoje. Kokybinė analizė atskleidė, kad abiem tyrimo grupėms būdingos tipologiškai sutampančios kalbos klaidos, tačiau skiriasi jų pasiskirstymas pagal klaidų pogrupius. Kiekybinė analizė išryškino diferencinius parametrus, kurie galėtų būti taikomi kalbos neišsivystymo diagnostikai.

Esminiai žodžiai: *vaikų kalba, kalbos įsisavinimas, kalbos sutrikimas, kalbos neišsivystymas.*

Įvadas

Tyrimo aktualumas. Nuo pat vaikų kalbos tyrimų pradžios buvo atkreiptas dėmesys į klaidų gausą ankstyvuojų kalbos įsisavinimo laikotarpiu. XIX a. įvairių gramatikos ir žodžių darybos klaidų užfiksuota Č. Darvino vaikų raidos dienoraštyje (1877), XX a. pirmojoje pusėje minimi vaikų sukurti (suaugusiųjų kalboje neegzistuojantys) žodžiai (Isaacs, 1930), sintaksės klaidos (Day, 1932). Bandoma klasifikuoti kalbos klaidas, būdingas tipinės raidos vaikams (Ceytlin, 2009), leidžiami specialūs tipinių

klaidų žodynai (Ceytin, 2001). Kai kurių klaidų (ypač žodžių darybos) gausą bandoma paaiškinti išskirtiniu vaikų kūrybingumu, jautrumu gimtosios kalbos sistemos tam tikriems elementams. Suprantama, kad ankstyvuojų raidos laikotarpiu kalbos klaidų neišvengia nė vienas vaikas. Riboti kalbiniai ir kognityviniai ištekliai lemia sunkumus bandant prisiminti reikiamą žodį, kuriant sakinio struktūrą. Vaikui augant, kalbiniai ir kognityviniai ištekliai plečiasi, kalba tobulėja, įgyja vis didesnę leksinę ir gramatinę įvairovę, o klaidų daroma vis rečiau.

Psicholingvistikiniai lietuvių kalbos raidos tyrimai, dažniausiai atlikti taikant ilgalaikio natūraliojo stebėjimo metodą, yra pakankamai išsamiai atskleidę tipinei ankstyvajai raidai būdingą kalbos klaidų dinamiką. Nagrinėtos morfologijos, morfosintaksės, sintaksės (Savickienė, 1999; 2003; Wójcik, 2000; Balčiūnienė, 2005a; 2005b; Kamandulytė, 2009), leksikos (Kamandulytė, 2009), žodžių darybos (Dabašinskienė, Kamandulytė-Merfeldienė, 2017; Kamandulytė-Merfeldienė et al., 2021), fonotaktikos (Kamandulytė, 2010; Krivickaitė, 2016), pragmatikos (Balčiūnienė, 2009; Kavaliauskaitė, 2016) klaidos. Tyrinėti eksperimentiniu (specialios užduoties) metodu sukaupiti netipinės kalbos raidos (Balčiūnienė, Kamandulytė-Merfeldienė, 2018a; 2018b; Kamandulytė-Merfeldienė, Balčiūnienė, 2024) ir dvikalbystės atvejų empiriniai duomenys (Blažienė, 2016; Balčiūnienė, Dabašinskienė, 2019; Dabašinskienė, 2024).

Labai svarbu pabrėžti, kad kalbos klaidos ankstyvuojų raidos laikotarpiu yra įprastas natūralus reiškiny (dar vadinamas „normaliomis klaidomis“) ir tai neturėtų gąsdinti nei pedagogų, nei vaiko artimųjų. Pavojus kyla tada, kai vaikui augant klaidų pobūdis ir skaičius nekinta. Esminis klausimas, į kurį dar nėra visiškai atsakyta: kokie kokybiniai ir kiekybiniai kalbos klaidų parametrai leidžia įtarti, diagnozuoti ir diferencijuoti kalbos neišsivystymą. Kokybiniai kalbos klaidų parametrai – klaidos, būdingos esant konkrečiam kalbos neišsivystymo lygiui, – pastebimi pedagoginio darbo praktikoje ir aptarti ne viename mokslo darbe (Garšvienė, Ivoškuvienė, 1993; Ivoškuvienė et al., 1997; Gružaitė, Ivoškuvienė, 2000; Ivoškuvienė et al., 2002; Ivoškuvienė, Garšvienė, 2003; Garšvienė, Girdvainytė, 2008). Tokia aprašomojo tipo medžiaga yra labai vertinga tiek mokslininkams, tiek praktikams; plečiant kalbos klaidų tyrimus šią medžiagą būtų tikslinga papildyti kiekybinių tyrimų duomenimis, galinčiais atskleisti tam tikrų kalbos klaidų dažnumą ir procentinį pasiskirstymą vaikų (lyginant tipinę ir netipinę raidą) kalboje. Mokslinės literatūros analizė leido išryškinti ir eksperimentiniais tyrimais patvirtinti tam tikrus specifinius sunkumus, kylančius įsisavinant gimtąją lietuvių kalbą. Sakytinės kalbos suvokimo lygmeniu vaikams su kalbos neišsivystymu sunkumų sukelia subjekto ir objekto žymėjimas šalutiniuose pažyminio sakiniuose (Dabašinskienė, Kamandulytė-Merfeldienė, 2014), sudėtinių sakinių struktūra (Kamandulytė-Merfeldienė, 2022), produkcijos lygmeniu – nekontekstinių daiktavardžių ir veiksmažodžių pasirinkimas (Kamandulytė-Merfeldienė, Makauskienė, 2021), lietuvių kalbos morfonotaktikos specifika (Kamandulytė-Merfeldienė, 2015). Kita vertus, eksperimentinių tyrimų metodika ne visada yra ekologiškai validi, kitaip tariant, tiriamojo reiškinio parametrai, išryškėję sudarius specialias tyrimo sąlygas, ne visada

sutampa su natūralios situacijos nulemtais parametrais. Natūralią spontaninę kalbos produkciją lemia įvairūs psichologiniai ir socialiniai veiksniai, komunikacinė situacija ir kontekstas. Šį poveikį galima pastebėti jau ankstyvojoje vaikystėje (Balčiūnienė, 2009; Kornev, Balčiūnienė, 2017; 2021; Kavaliauskaitė-Vilkinienė, 2020): vaikai žaisdami stengiasi modifikuoti savo kalbą leksikos ir gramatikos požiūriu priklausomai nuo pašnekovo socialinio vaidmens (pvz., *vaikas* vs. *suaugęs*), diskurso žanro (pvz., *dialogas* vs. *monologas*). Tikėtina, kad šios modifikacijos gali lemti ir kalbos klaidų dažnumą bei pasiskirstymą tiek tipinės raidos vaikų, tiek kalbos neišsivystymą turinčių vaikų kalboje. Šiuo tyrimu, pritaikius skirtingas *spontaninės* kalbos išgavimo metodikas, bandoma bent iš dalies užpildyti esamą raidos psicholingvistikos tyrimų spragą ir atskleisti vaikų su kalbos neišsivystymu kalbos klaidų kiekybinius parametrus, būdingus skirtingiems pokalbio žanrams ir komunikacinėms situacijoms. Tikimasi, kad tyrimo rezultatai bus naudingi tiek plėtojant raidos psicholingvistikos mokslinius tyrimus, tiek atliekant praktinę kalbos sutrikimų diagnostikos, diferenciacijos ir korekcijos darbą.

Teoriniai tyrimo pagrindai. Šiuo metu galiojančiame LR Švietimo ir mokslo ministro, LR Sveikatos apsaugos ministro ir LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašo patvirtinimo, 2011 m. liepos 13 d. Nr. V-1265/V-685/A1-317, kalbėjimo ir kalbos sutrikimai įvardijami kaip „[...] heterogeniška sutrikimų grupė, kuriai priskiriami visos kalbos sistemos ar jos dalies sutrikimai. Asmenims būdingi tarimo, sklendaus kalbėjimo ar balso valdymo sunkumai. Šiai grupei priskiriami ir tokie sutrikimai, kai asmuo turi kalbos raiškos ar/ir kalbos suvokimo sunkumų“. Šie sutrikimai tradiciškai skiriami į *kalbėjimo sutrikimus* (balso sutrikimus, fonetinius sutrikimus ir sklendaus kalbėjimo sutrikimus) ir *kalbos sutrikimus* (fonologinius sutrikimus, kalbos neišsivystymą ir kalbos netekimą). Pastarojoje grupėje itin išsiskiria *kalbos neišsivystymas* – visos kalbės sistemos (fonetikos, leksikos, gramatikos ir rišliosios kalbos) sutrikimas¹. Kalbos neišsivystymo skirstymas į lygmenis (žymų, vidutinį ar nežymų) remiantis fonetikos/fonologijos, leksikos, gramatikos ir rišliosios kalbos požymiais, tikėtina, perimtas iš dar sovietinėje logopedijoje sudarytos ir į lietuviškąją logopediją patekusios psichologinės-pedagoginės kalbos sutrikimų klasifikacijos. Čia išskiriami I-as, II-as ir III-as kalbos išsivystymo lygiai (Levina, 1968; Garšvienė, Ivoškuvienė, 1993), pagal simptomatiką iš dalies atitinkantys žymų, vidutinį ar nežymų kalbos neišsivystymo lygius.

Žymus kalbos neišsivystymas diagnozuojamas, kai vaikas (5–10 m.) gali atlikti tik kai kurias kalbos suvokimo užduotis (pvz., parodyti buities daiktus paveikslėliuose),

¹ Naujausioje *Tarptautinės ligų klasifikacijos* (TLK-11, plačiau žr. Mekšriūnaitė, 2020) redakcijoje kalbos neišsivystymas, vadinamas *kalbos raidos sutrikimu* (angl. *developmental language disorder*) (anksčiau vartotas terminas *specifinis kalbos sutrikimas*, angl. *specific language impairment*), priskiriamas neurologinės raidos sutrikimų grupei ir pagal simptomatiką klasifikuojamas į 1) kalbos suvokimo ir produkcijos sutrikimą; 2) kalbos produkcijos sutrikimą; 3) pragmatinių kalbos gebėjimų sutrikimą; 4) kitokius kalbos sutrikimus (<https://icd.who.int/en>). Kalbos raidos sutrikimo lygmenys šioje klasifikacijoje neaptariami.

jo žodynas yra itin skurdus (apsiriboja keliais garsažodžiais, iškraipytos struktūros žodžiais (pvz., *ma* vietoje „mama“), vadinamaisiais vaikiškosios kalbos žodžiais (pvz., onomatopėja *niam-niam* vaikas vadina ir maistą, ir valgymo procesą, ir skanumo pojūtį, žodžiu *popa* vadina ir žaizdą, ir skausmo pojūtį), žodžiai nesiejami gramatiniais ryšiais, nesama rišliosios kalbos pradmenų (Gaulienė et al., 2000).

Vidutinis kalbos neišsivystymas diagnozuojamas tada, kai vaikas negeba papasakoti (tačiau gali bent vienu žodžiu atsakyti į klausimus apie siužetinio paveikslėlio turinį), jo kalboje gausu agramatizmų, iškraipoma garsinė-skiemeninė žodžių struktūra. Vidutiniam kalbos neišsivystymui būdingas ir polimorfinis garsų tarimo sutrikimas (netariami ar netaisyklingai tariaami daugiau nei vienos artikuliacinės grupės garsai) bei foneminės klausos sutrikimas (neskiriama panašiai skambantys garsai) (Gaulienė et al., 2000).

Nežymus kalbos neišsivystymas diagnozuojamas, kai vaikas klysta atlikdamas gramatinės užduoties, iškraipo sudėtingesnių žodžių garsinę-skiemeninę struktūrą. Rišliosios kalbos pradmenys jau susiformavę, tačiau rišliojo pasakojimo struktūra skurdi, jame gausu agramatizmų. Tartis ir girdimasis suvokimas gali būti visiškai susiformavę, tačiau dažniausiai tartis vis dar netaisyklinga, o girdimasis suvokimas – nevisavertis (Gaulienė et al., 2000).

Pastarųjų dešimtmečių patirtis rodo, kad trinarė kalbos neišsivystymo klasifikacija yra nepakankama. Būta bandymų praplėsti šią klasifikaciją išskiriant ketvirtąjį (labai nežymų) kalbos neišsivystymo lygį, kurio esminis požymis – rišliosios kalbos nepilnavertis susiformavimas, tačiau nesant objektyvių rišliosios kalbos vertinimo kriterijų šiuo požymiu remtis būtų pernelyg rizikinga. Ypač svarbu paminėti, kad kalbos neišsivystymo diagnostika ir klasifikacija ankstyvojoje vaikystėje (3–4 m.) galima tik logopedinio darbo procese, periodiškai vertinant kalbinių gebėjimų progresą (angl. *response to intervention* – RTI). Kalbos neišsivystymo diferencinė diagnostika (skyrimas nuo kalbos raidos sulėtėjimo) atliekama vertinant:

- 1) laiką, per kurį (atliekant logopedinę korekciją) vaikas pradeda kalbėti;
- 2) aktyviojo ir pasyviojo žodyno apimties didėjimo tempą;
- 3) suaugusiojo kalbėjimo organų judesių mėgdžiojimo specifiką;
- 4) izoliuotų garsų tarimo specifiką;
- 5) girdimojo suvokimo lygį (Gružaitė, Ivoškuvienė, 2000).

Autorių teigimu, atliekant logopedinę korekciją, vaikų, kurių kalbos raida sulėtėjusi, kalba „plėtojasi šuoliais ir priartėja prie normalios plėtotės“, aktyvusis žodynas greitai pasipildo naujais žodžiais; šie vaikai „noriai mėgdžioja suaugusiojo kalbėjimo organų judesius, kartoja tariamus žodžius“. Vaikai, kurių kalba neišsivysčiusi, neturi poreikio mėgdžioti, jų kalbėjimo organų judesiai „netikslūs, daugiau ar mažiau inertiški“, aktyvusis žodynas, net ir atliekant logopedinę korekciją, plečiasi lėtai; vaikai „ilgai bendrauja garsažodžiais, iškreiptais suaugusiųjų kalbos žodžiais“, naudojasi neverbaliniais komunikacijos būdais (gestais, mimika) (Gružaitė, Ivoškuvienė, 2000). Vyresniajame ikimokykliniame ir priešmokykliniame amžiuje (5–6 m.) kalbos neišsivystymą gali

atskleisti ne tik kalbinių gebėjimų, bet ir metakalbinės kompetencijos trūkumas. Esminiai jo požymiai:

- 1) ribotas gebėjimas (ar negebėjimas) išskirti garsą iš skiemenų ir / žodžių eilės (vienas iš metafonologinių gebėjimų);
- 2) riboti žodžių darybos gebėjimai (pvz., sudaryti deminutyvines daiktavardžio formas, reiškiančias gyvūnų jauniklio pavadinimą);
- 3) menkai išplėtotas gebėjimas sudaryti sakinį iš pateiktų žodžių.

Šiuo amžiaus laikotarpiu diferenciniu požymiu, skiriančiu kalbos raidos sulėtėjimą ir kalbos neišsivystymą, galima laikyti ir rišliojo pasakojimo struktūros specifiką (Gružaitė, Ivoškuvienė, 2000).

Aptariant kalbos neišsivystymo atvejams būdingas kalbos klaidas, kaip jau minėta, labiausiai stokojama objektyvių kiekybinių kriterijų. Pastebėta, kad ankstyvuojų tipinės kalbos raidos laikotarpiu vaiko kalboje gausu fonetikos, fonologijos, leksikos, gramatikos, žodžių darybos ir pragmatikos klaidų, kokybiškai labai panašių į būdingas esant kalbos sutrikimui (išsamiau žr. Dabašinskienė et al., 2024). Taigi išlieka aktualus klausimas: kada šios klaidos laikytinos „normaliomis“, būdingomis daugumos vaikų kalbai, ir kada jos tampa kalbos raidos sulėtėjimo ar kalbos neišsivystymo simptomu.

Tyrimo metodika

Tiriamųjų charakteristika. Šiame straipsnyje pristatomas tyrimas yra kompleksinio tarpdisciplininio mokslinių tyrimų projekto „Kalbos neišsivystymo požymiai ikimokykliniame ir priešmokykliniame amžiuje: spontaninės ir išgautosios kalbos analizė bei eksperimentiniai tyrimai“ (vadovė dr. L. Kamandulytė-Merfeldienė)², 2018–2021 m. vykdyto Vytauto Didžiojo universitete², dalis. Tyrime dalyvavo 5–6 m. amžiaus vaikai (n = 160), lankantys Kauno apskr. valstybines ikimokyklinio ugdymo įstaigas. Pusė iš jų (turintys kalbos neišsivystymą) sudarė pagrindinę tyrimo grupę (toliau – PG), likusieji (neturintys raidos sutrikimų) – lyginamąją tyrimo grupę (toliau – LG). Visi abiejų grupių tiriamieji – vienkaliai, o jų nekalbinis intelektas – atitinkantis amžiaus normą³, taigi kalbos sutrikimas PG grupėje laikytinas pirminiu (specifiniu, atsiradusiu ne dėl intelekto, regos, klausos ar kt. pagrindinio (pirminio) sutrikimo). PG buvo suskirstyta į tris pogrupius: vaikus, turinčius 1) žymų, 2) vidutinį ir 3) nežymų kalbos neišsivystymą (atitinkamai – PG-1, PG-2 ir PG-3). Į PG-1 pogrupį atrinkta

² Projektas finansuotas Lietuvos mokslo tarybos (LMTLT) pagal Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą (sutarties Nr. S-LIP-18-36).

³ Visi vaikai, kuriuos planuota įtraukti į tyrimą, atliko 1) Lietuvoje standartizuotą Raveno spalvotų progresuojančių matricių testą, tiriantį nekalbinius produktyvius induktyvaus mąstymo gebėjimus (Gintilienė, Butkienė, 2005), ir 2) Lietuvoje standartizuotą Bender-Geštalt II testą, tiriantį vizualinius ir motorinius gebėjimus bei regimąją atmintį (Brannigan, Decker, 2003). Vaikai, kurių gebėjimai šiais testais įvertinti kaip žemesni nei vidutiniai, nebuvo įtraukti į tyrimą.

10 tiriamųjų, į PG-2 ir PG-3 pogrupius – po 35 tiriamuosius; pogrupius sudarančių tiriamųjų skaičius yra nevienodas⁴, tačiau imtį galime laikyti iš dalies subalansuota.

Tyrimo metodai. Ilgametė praktika atliekant kalbos sutrikimą turinčių vaikų testavimą ir kalbos duomenų rinkimą atskleidė, kad esant normaliam nekalbiniam intelektui šie vaikai pakankamai anksti pradeda suvokti savo kalbos / kalbėjimo trūkumus ir (ypač žinodami esantys tikrinami, testuojami, vertinami) stengiasi juos užmaskuoti. Pastebėta, kad vaikai stengiasi kalbėti kuo mažiau, trumpais sakiniais, sako tik tuos žodžius, dėl kurių teisingumo ir tinkamumo neabejoja (kai kuriais atvejais apskritai tyli, į tyrėjo klausimus reaguoja nekalbiniu būdu). Kartais vaikai prisipažįsta, kad atsakyti į klausimą per sunku („šito nežinau“), bando gudrauti („žinau, bet dabar užmiršau“; „aš tau pasakysiu kitaip, juokingai“). Neretai galime pastebėti ir logofobijos – baimės kalbėti – požymių: vaikai kalba pašnibždomis, kalbėdami užsidengia burną ranka. Kai kuriais atvejais išryškėja ir gynybinis elgesys, pvz., vengdamas pasakoti pagal paveikslėlių seką vaikas numeta paveikslėlius ant grindų, užverčia knygą, išjungia kompiuterį, t. y. sąmoningai bando sutrukdyti tyrimui. Taigi kyla pavojus sukaupti ne tik labai ribotą, bet ir nepakankamai tiksliai atskleidžiančią tikrąją kalbos išsivystymo lygį empirinę medžiagą, kuri, savo ruožtu, gali lemti hiper- ar hipodiagnostikos atvejus.

Formuojant tyrimo metodiką buvo ypač atsižvelgiama į šį ypatumą ir visų pirma buvo siekiama sukurti žaismingą, vaikui patrauklią, jaukią ir neįpareigojančią aplinką. Antra, buvo stengiamasi tyrimo metu nukreipti vaiko dėmesį nuo *kalbinės* užduoties ir susitelkti į kitus pokalbio parametrus: tikslą, turinį, komunikacinę situaciją (išsamiau žr. skyrelį *Tyrimo eiga*). Darant prielaidą, kad vaiko kalbinį elgesį (taigi ir kalbos klaidų gausą bei įvairovę) gali lemti ne tik kalbos išsivystymo lygis, bet ir tyrimo situacija, buvo užsibrėžta išgauti spontaninės rišliosios kalbos, priklausančios skirtingiems žanrams ir komunikacinėms situacijoms, pavyzdžių. Buvo pasirinkti du tyrimo būdai: suaugusiajam vaiko sekamas *rišlusis pasakojimas* ir dviejų žaislų *dialogas-diskusija*. Pirmasis tyrimo būdas apriboja vaiko kalbinį elgesį specifiniais sociolingvistiniais (socialinio statuso skirtumų) ir žanro reikalavimais (naratyvui būdinga griežta struktūra, chronologine eile vardijami, apibūdinami ir loginiais ryšiais siejami įvykiai), antrasis – imituoja laisvą dviejų lygiaverčių pašnekovų argumentacinio tipo pokalbį.

Tyrimo eiga. Kaupdamas *rišliojo pasakojimo* duomenis, individualios sesijos metu tyrėjas parodydavo vaikui šešis paveikslėlius, išdėliodavo juos ant stalo priešais vaiką

⁴ Atliekant minėtą mokslinių tyrimų projektą iš viso ištestuota 100 vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą. Dalies jų (20 vaikų) duomenų vėliau atsisakyta dėl išryškėjusio įvairių veiksnių poveikio (pvz., tyrimo metu išsiaiškinta, kad vaiko šeimoje vartojamas dialektas, kad vaikas auga dvikalbėje aplinkoje, kad vaikas yra iš dvynių poros ir kt.). Iš likusių 80 tiriamųjų daugiausia turėjo *vidutinį* ir *nežymų kalbos neišsivystymą* (po 35 atvejus), mažiausiai buvo žymaus kalbos neišsivystymo atvejų (10). Neturint statistinių duomenų sunku būtų teigti, kiek toks tiriamųjų pasiskirstymas atitinka realią situaciją ikimokyklinio ugdymo įstaigose, tačiau galima daryti prielaidą, kad dauguma normalaus nekalbinio intelekto 5–6 m. vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, gaudami nuolatinę logopedo pagalbą jau yra įveikę didžiausius kalbos įsisavinimo iššūkius.

viena horizontalia eile ir pasakydavo, kad paveikslėliuose yra nupiešta pasaka. Tyrimui pasirinktos paveikslėlių sekos (Hickmann, 2003) siužetas artimas lietuvių kultūrai, o joje vaizduojami veikėjai – vaikams gerai pažįstami (paukštis, katė, šuo). Išdėliojęs paveikslėlius tyrėjas prašydavo vaiko atidžiai apžiūrėti paveikslėlius (laikas buvo neribojamas) ir pasekti pasaką. Vaikui pasakojant, stengtasi nepertraukinėti, nepadėti vaikui, netaisyti klaidų, tik (prireikus) pritarti žodžiais „taip“, „mhm“ ir pan. (plačiau žr. Balčiūnienė, Kalninytė, 2014; Dabašinskienė et al., 2024).

Kaupiant *dialogo-diskusijos* duomenis, individualios sesijos metu naudotas vadinamasis nesąmonių piešinys (Kornev et al., 2015) ir žaislai. Pirmiausia tyrėjas pristatydavo vaikui „svečius“ – keletą žaislų (vaikui gerai žinomų gyvūnų – liūtą, antį, kiškį ir pan.) ir pasiūlydavo vaikui pasirinkti, kuo jis norėtų būti. Vaikui ir tyrėjui pasirinkus po žaislą, būdavo pradedamas dialogas-inscenizacija. Pirmiausia žaislai susipažindavo, klausdavo vienas kito, kaip sekasi, ir pan. Vėliau tyrėjo žaislas pereidavo prie pagrindinės pokalbio temos – nesąmonių piešinio. Parodęs vaiko žaislui piešinį („nesąmonių piešinį“, kuriame pavaizduoti realybės neatitinkantys dalykai, pvz., karvė medyje), tyrėjo žaislas siūlydavo gerai apžiūrėti, nuspręsti, ar piešinyje viskas nupiešta teisingai, ar dailininkas nepadarė klaidų. Vaikui pradėjus aiškinti, kas nupiešta neteisingai, tyrėjo žaislas ginčydavosi, nesutikdavo, apsimesdavo nesuprantantis. Tam tikrą laiką pasiginčijus galiausiai vis dėlto būdavo sutinkama su vaiko žaislo nuomone, pagiriamas pastabumas, pažadama pasakyti dailininkui apie visas vaiko žaislo pastebėtas klaidas. Toks pokalbio struktūravimas (diskusija, skatinimas įsitraukti į ginčą) ypač svarbus siekiant perkelti vaiko dėmesį nuo kalbinės raiškos prie pokalbio turinio ir taip minimizuoti logofobijos įtaką. Jausdamiesi esantys lygiaverčiai ir netgi pranašesni pokalbio dalyviai (greičiau nei pašnekovas suranda piešinyje esančias „nesąmones“, sėkmingai įrodo, kas ir kodėl nupiešta neteisingai), vaikai labiau atsipalaiduoja, daugiau ir laisviau kalba, netgi priekaištauja pašnekovui, šaiposi iš jo naivumo („Nu kaip tu nesupranti?!“, „Tu iš šitos pusės žiūrėk, tu nematai!“). Tyrimo metu per 15–20 min. buvo aptariami trys nesąmonių piešiniai (ne vienas tiriamasis norėjo tęsti pokalbį, domėjosi, ar tyrėjas kitą kartą vėl atneš „juokingų paveiksliukų“, „nesąmonių piešinukų“, „kvailų piešinių“). Ši spontaniškos kalbos duomenų rinkimo metodika Lietuvoje nėra labai plačiai žinoma, tačiau remdamiesi ilgamete vaikų kalbos tyrimų patirtimi galime rekomenduoti ją dirbant (kaupiant mokslinio tyrimo duomenis, atliekant kalbos raidos diagnostiką ir / ar korekciją) su vaikais, turinčiais logofobijos ar kt. nerimo požymių.

Visus tyrime dalyvavusius vaikus testavo ugdymo įstaigų logopedai, konsultuojami minėtame mokslinių tyrimų projekte dalyvaujančių mokslininkų. Vaikų tėvai iš anksto buvo supažindinti su tyrimo tikslu, gautas jų rašytinis sutikimas, leidžiantis kaupti vaiko kalbos duomenis ir juos nuasmeninus naudoti mokslo tyrimų tikslais. Atliekant tyrimą buvo siekiama sukurti su vaiku draugišką ryšį ir nuotaikingą žaidybinių atmosferą. Viena tyrimo sesija truko iki 20 min., tiriamasis vaikas bet kuriuo metu galėjo atsakyti tęsti tyrimą.

Visi tyrimo pokalbiai buvo įrašyti diktofonu, transkribuoti ir užkoduoti automatinei leksinei ir gramatinei analizei CHAT formatu (MacWhinney, 2010). Transkripcijose specialiomis žymomis buvo sužymėtos kalbėjimo klaidos, kalbos klaidos ir kalbos nesklandumai (angl. *linguistic disfluencies*). Šiame straipsnyje apsiribojama *kalbos klaidų* analize, todėl kalbėjimo klaidos ir kalbos nesklandumai toliau neaptariami. Pateikiant kalbos klaidų pavyzdžius, tarties ypatumai (garsų praleidimai, pridėjimai ir pakeitimai) nenurodomi, nors tyrimo medžiagoje jų būta daug. Be to, apsibrėžta kalbos klaida laikyti tik tuos atvejus, kurie vaiko kalboje atsiranda ne dėl tarties trūkumų; kilus abejonėms, pvz., vaiko ištartą žodį *mažytiu* [= mažyčiu] laikyti afrikatinės palatalizacijos klaida, atsiradusia dėl kalbinės analogijos poveikio, ar nesusiformavusio afrikatinių priebalsių tarimo atveju, buvo tikrinamas atitinkamų garsų tarimas analogiškoje žodžio struktūros pozicijoje, nereikalaujančioje afrikatinės palatalizacijos.

Rezultatai

Kalbos klaidų kokybinė charakteristika. Vaikų kalboje užfiksuotos kalbos klaidos šiame tyrime tradiciškai klasifikuojamos pagal kalbos lygmenis (morfologijos, morfosintaksės, sintaksės, žodžių darybos ir leksikos), kiekvienoje iš šių grupių išskiriant smulkesnius pogrupius.

Morfologijos klaidomis laikomi tokie atvejai, kai vaiko ištartame žodyje nėra reikiamos šaknies balsių ar priebalsių kaitos. Šioje grupėje išryškėjo:

- a) daiktavardžių (1) ir veiksmazodžių (2) šaknies priebalsių afrikatinės palatalizacijos klaidos:

(1) *Nuo kažkokio medo* [= medžio] *gavo*. *Gaidio* [= gaidžio] *uodega ne tokia*. *Saugo paukštus* [= paukščius]. *Ančiukai mažytiai* [= mažyčiai].

(2) *Aš matiau* [= mačiau], *kad čia čiuožykla*. *Aš atsisedžiu* [= atsėdėu] *ant šito tinklo*.

- b) veiksmazodžių šaknies priebalsių kaitos klaidos (3):

(3) *Gali sudžiūsti* [= sudžiūti] *į skrebutį*. *Kai užaugsta* [= užauga], *tada auga*.

- c) veiksmazodžių šaknies balsių kaitos klaidos (4):

(4) *Kur dėda* [= deda] *sliekus?* *Į sniegą įlinda* [= įlenda] *ir miršta*. *Atskrenda* [= atskrenda] *ir valgyti duoda*.

Morfologijos klaidomis laikomi tokie atvejai, kai viena ar kelios morfologinės žodžio kategorijos yra žymimos netinkamomis formomis arba niekaip nežymimos. Šioje klaidų grupėje užfiksuota:

- a) reikiamos morfemos (dažniausiai – galūnės) nebuvimas (5):

(5) *padamoli* [= pomidorai], *damb* [= dramblį], *skris* [= skriskite] *iš čia, katis* [= katinas] *bėga*.

- b) reikiamos morfemos keitimas premorfema – prozodiškai išreikšta, bet neturinčia semantinės reikšmės žodžio dalimi ir pakeičiančia žodžio dalį (galūnę (6), priešdėlį (7), priesagą) ar visą žodį (Savickienė, 1999, p. 15):
- (6) *besmegenia* [= besmegenis], *nesana* [= nežinau],
 (7) *Asirengusi* [= nusirengusi] *ašals* [= sušals].
- c) paradigmos klaidos – atvejai, kai daiktavardžiui (8), būdvardžiui (9) ar veiksmažodžiui (10) parenkama netinkamos linksniavimo / asmenavimo paradigmos galūnė:
- (8) *žuviai* [= žuvys], *šunė* [= šuo], *šunis* [= šuo], *vandenukyje* [= vandenuke], *paukštas* [= paukštis], *namiese* [= namuose], *vandenis* [= vanduo], *vandenio* [= vandens], *vandeną* [= vandenį], *namyje* [= name], *šviesai* [= šviesos], *lieta* [= lietus], *televizorių* [= televizorių], *su klaidais* [= klaidomis], *nosė* [= nosis], *debesiai* [= debesys], *salotai* [= salotos], *guli lovėje* [= lovoje], *akmenis* [= akmuo], *akmenai* [= akmenys],
 (9) *būna žali* ir *šviesi* [= šviesūs], *rožina* [= rožinė],
 (10) *paleidė* [= paleido], *sėda* [= sėdi], *grįžė* [= grįžo], *tupia* [= tupi], *stovo* [= stovi], *turo* [= turi].
- d) giminės klaidos – atvejai, kai pasirenkama netinkama žodžio giminės forma, pvz., *va, vėl šiltas* [= šilta] – vietoje bevardės giminės pasirinkta vyriškosios giminės forma.
- e) skaičiaus klaidos – atvejai, kai pasirenkama (arba pagal analogiją sudaroma) netinkama žodžio vienkaskaitos (11) arba daugiskaitos (12) forma:
- (11) *sūpynė* [= sūpynės], *rogutė* [= rogutės],
 (12) *sniegai* [= sniegas], *maistai* [= maistas], *maudosi jūrose* [= jūroje], *plaukioja danguose* [= danguje], *berniukas turi užsidėti striukes* [= striukę].
- f) veikso klaidos – atvejai, kai pasirenkama netinkama veiksmažodžio ar dalyvio eigos (13) arba įvykio (14) veikso forma:
- (13) *čia gali būti kabintas* [= pakabintas], *tuoj rodysiu* [= parodysiu], *jis gali kristi* [= nukristi],
 (14) *jis negali pačiuožinėti* [= čiuožinėti], *ant eglės neužauga* [= neauga] *braškės*.
- g) sangražos klaidos – atvejai, kai pasirenkama (15) arba sudaroma (16) netinkama veiksmažodžio ar dalyvio sangražos forma:
- (15) *Kitą dieną maudžiau* [= maudžiausi]. *Gali užgauti* [= užsigauti].
 (16) *Karvės ėda žolę, o ne vandenyje čia turškiasis* [= turškiasi]. *O, saulytė leidžiasis* [= leidžiasi]. *Tada visas išsibyrės* [= išbyrės].
- h) laiko klaidos – atvejai, kai pasirenkama netinkama veiksmažodžio ar dalyvio laiko forma: *Aš kai dabar vaikščioju* [= vaikščiojau] *po mišką, aš pamačiau lapę. Kai aš buvau namuose, tai net mažiukas neplaukioja* [= neplaukiojo].

- i) nuosakos klaidos – atvejai, kai pasirenkama netinkama veiksmažodžio nuosakos forma: *Jeigu ten žmonės būna* [= būtų], *jie nukrenta* [= nukristų], *tai kas tada būtų?* *Negalima eiti, iškristų* [= iškris].

Morfosintaksės klaidų grupėje išryškėjo šie pogrupiai:

- a) linksnių valdymo klaidos – atvejai, kai pasirenkama netinkama linksnio forma. Šios klaidos dažnai susijusios su neiginio (17), modalumo (18) ir objekto (19) gramatine raiška.

(17) *Nebūna žiemą pomidorus* [= pomidorų]. *Čia nėra durys* [= durų]. *Plunksnos* [= plunksnų] *nėra va čia. Nežinau tokį žaidimą* [= tokio žaidimo].

(18) *Ir dar meškinas* [= meškinui] *reikia eiti. Balionai skrenda, jie* [= jiems] *negalima. Eglė* [= eglei] *reikia čia stovėti. Tada nukris, nes šiaip debesėlių niekas* [= niekam] *neįmanoma paliesti.*

(19) *Šaldytuve reikia tik maistas* [= maistą] *laikyti. Debesį* [= debesies] *ji turi bijoti. Obuolys* [= obuolį] *valgo.*

- b) žodžių derinimo gimine (20), skaičiumi (21), asmeniu (22) klaidos:

(20) *Jie būna pasislėpusios* [= pasislėpę] *savo namelyje. Turi visi* [= visos] *skraidyti bitės. Turi tą mažytę* [= mažytį] *meškiuką.*

(21) *Nori pašokinėti pas mane namuose šaltame* [= šaltuose]? *Čia mano mėgstamiausi* [= mėgstamiausias] *brolis. Tėtis ten angliška* [= angliškas] *knygas turi. Paskui atėjo geri* [= geras] *šuo.*

(22) *Aš nebuvo* [= nebuvau] *čia. Aš tai namuose turi* [= turiu] *prie vandens. Ir mes pamačiau* [= pamatėme] *žaislą.*

Sintaksės klaidomis laikomi netaisyklingos sintaksinės struktūros atvejai nesant morfologijos ir morfosintaksės klaidų. Šiai klaidų grupei priklauso:

- a) žodžio praleidimas: praleistas prielinksnis (23), jungtukas (24), modalinis žodis (25):

(23) *O paskui patempė [už] uodegos. Čia auga tokios gėlytės [ant] medžio.*

(24) *Reikia, [kad] degtų. Vėliau buvo, [kad] gaudo. Dar reikia, [kad] vandenyje tupėtų.*

(25) *Turi [būti] žmogus ne miške, o namuose. Mama [turi] gulėti kambarėje.*

- b) perteklinio žodžio vartojimas: *Karvės turi būti ant sode. Varlės iš tikrųjų nemo-ka kalbėti, bet jos tik kvaksi ir viskas.*

- c) prielinksnio keitimas premorfema: *buvo a* [= prie] *namelio,ėjo a* [= į] *medį.*

- d) prielinksnio klaidos – atvejai, kai netinkamai pasirenkamas prielinksnis (tačiau nesama linksnio valdymo klaidų): *Braškės negali augti prie sniego* [= po sniegu]. *Varlytė šokinėja ant virvutės* [= per virvutę]. *Katinas nori laikytis į uodegą* [= už uodegos].

- e) jungtuko klaidos – atvejai, kai netinkamai pasirenkamas jungtukas: *Negerai dėl to, nes* [= kad] *skęsta. Negalima, dėl to* [= nes] *jis ištirps. Negali eiti, o* [= nes] *bus šalta.*

- f) prielinksnio konstrukcijos vartojimas vietoje reikiamos linksnio konstrukcijos: *Užsnigs su sniegu* [= sniegas] *pomidorus. Vėžiai gyvena ant balų* [= balose]. *Žuvytės plaukia ant dangaus* [= danguje].
- g) linksnio konstrukcijos vartojimas vietoje reikiamos prielinksnio konstrukcijos: *Arba parduoda, arba nusiperka, parsineša namuose* [= į namus]. *Mums* [= pas mus] *neateina. Užpyko mane* [= ant manęs].
- h) netinkama žodžių tvarka: *Žinai, koks mano vardas brolio? Nes šalta per* [= per šalta] *jiems skraidyti. Pati tokia* [= tokia pati]. *Gaidelis savo ant tvoros* [= ant savo tvoros] *turi būti*.
- i) kitos sintaksės klaidos, kurių neįmanoma priskirti konkrečiam porūšiui, dažniausiai charakterizuojamos kaip „netvarkingas sakinys“ (angl. *messy sentence*): *Čia, žiūrėk, kai būna Kalėdos, jos kaip nusileis dovanos visada. Gali čia kažkokį kad užsidėti blizgučių ar kažko ir galima taip padėti, kad prilijo ant jų ir auga. Būna žali medžiai, bet nebūna žalia žolė žaliai. Visai močiutė susprogdino, Spaidermenio to nėra ir šitie skrido. Aš jau visai nemiegojau, užmigau visai vos.*

Žodžių darybos klaidos skiriamos į:

- a) priesagos vedinių klaidas: *Gaisrinas* [= gaisrininkas] *gesina visas deginus* [= gaisrus]. *Cirkinas* [= klounas]. *Mama paukštie* [= paukštė] *atnešė valgyti*.
- b) priešdėlio vedinių klaidas: *susnigs* [= prisnigs], *išpyko* [= užpyko], *nesusigauna* [= nesigauna].
- c) galūnės vedinių klaidas, pvz., *vištas* [= gaidys], *maudis* [= maudykla].

Leksikos klaidomis laikomi atvejai, kai pavartotas žodis savo leksine reikšme netinka komunikaciniame kontekste. Šioje klaidų grupėje išskiriami tokie pogrupiai:

- a) sinonimų klaidos – atvejai, kai pasirenkamas netinkamas dalinių sinonimų eilės narys: *Čia mano mėgstamiausias* [= mylimiausias] *brolis. Paukštė pagimdė* [= išperėjo] *tris paukščiukus. Apsirengęs labai karštai* [= šiltai]. *Jis myli* [= mėgsta] *vandenį. Slidinėja* [= čiuožia] *su rogutėmis. Šuo pradėjo traukti* [= tempti] *katiną už uodegos. Bitė įdūrė* [= įgėlė] *su geluonimi*.
- b) antonimų klaidos – atvejai, kai pasirenkamas priešingos nei reikia leksinės reikšmės žodis: *Čia kaminas, taip dūmai tada leidžiasi* [= kyla]. *Tai kam čia jie apsirengę su rogėmis šaltai* [= šiltai]?
- c) hiperonimo vartojimas vietoje hiponimo – atvejai, kai pernelyg apibendrinamas objekto (26) ar veiksmo (27) pavadinimas:

(26) *Vat gaidžių kur nameliai* [= vištidė] *jų, ten ir gyvena. Ir šito viso renginio* [= cirko] *nereikia*.

(27) *Čia viskas gerai padaryta* [= nupiešta, pavaizduota]. *Šuo ėmė* [= čiupo, griebė] *katinui už uodegos. Dar nepasidarė* [= nepavirto] *į drugelį. Paukščiukai maži vaikeliai išlindo* [= išsiriti]. *Važiuoti* [= čiuožti] *su rogėmis*.

d) hiponimo vartojimas vietoje hiperonimo – atvejai, kai pernelyg specifikuojamas objekto (28) ar veiksmo (29) pavadinimas:

(28) *Čia ne uogos, čia **braškės**. Valgo **prieskonius*** [= daržoves].

(29) *Katė **nuslydo** [= nukrito] nuo medžio. Čia Kalėdų senelio dovanos, kažkas jas **užmetė** [= užkėlė] ant medžio. Gėlės **užmintos** [= prispaustos], stalas **užmynė** [= prispaudė]*.

e) nurodymo (referencijos) vartojimas vietoje objekto (30), veiksmo (31) ar vietos (32) pavadinimo:

(30) *Čia yra **tas** [= saulė], o čia lyja. Dar kita kur įgėlė su **čia** [= geluonimi]. Turėtų plaukti **šitas** [= žuvis]*.

(31) *Šitaip **daro** [= tempia] už kojos*.

(32) *Padėjo ant **čia** [= ant kranto]. Taip, ant **čia** [= ant stogo]*.

f) kitos leksikos klaidos – nė vienam iš išvardytųjų pogrupių nepriklausančios leksikos klaidos, dažniausiai, kaip galima spėti, atsirandančios dėl objektų išorinio panašumo (33), atliekamos funkcijos (34), dėl panašios žodžių fonetinės struktūros (35):

(33) *Kalėdiniai **kamuoliukai** [= žaisliukai]. Šokinėja per **siūlą** [= virvę]. Bitės gelia su **adata** [= su geluonimi]. Vandenyje varlės plaukia su **rutuliu tokiu** [= apvaliu lapu]*.

(34) *Bet su tomis **kojomis** [= pelekais] jos plaukia*.

(35) *Su **raganėlėmis** [= su rogutėmis]*.

Panaši klasifikacija taikoma ir kituose lietuvių raidos psicholingvistikos darbuose (Balčiūnienė, 2009; Kamandulytė, 2009; Balčiūnienė, Kamandulytė-Merfeldienė, 2018b) aptariant ilgalaikio stebėjimo metodu sukauptus tipinės ankstyvosios kalbos raidos duomenis. Tai leido palyginti kalbos klaidų kokybinę charakteristiką, būdingą ankstyvuojų tipinės kalbos raidos (iki trejų) laikotarpiu, su pastebėtomis vyresniojo ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, kalbos klaidomis. Lyginamoji analizė patvirtino prielaidą, kad kalbos sutrikimą turinčių vaikų vadinamasis kalbinis amžius (angl. *linguistic age*) atsilieka nuo tipinės raidos vaikų kalbinio amžiaus net keletu metų. Pavyzdžiui, nagrinėjant ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos neišsivystymą, kalbos produkciją, rasta net ir patiems ankstyviausiems tipinės morfologijos raidos etapams (premorfologijai, protomorfologijai, žr. Balčiūnienė, Kamandulytė-Merfeldienė, 2018b) būdingų kalbos klaidų: premorfemų vartojimo vietoje morfemų, žodžių ir / ar morfemų nebuvimo ir kt. Esant tipinei kalbos raidai, šios klaidos išnyksta iki trejų metų.

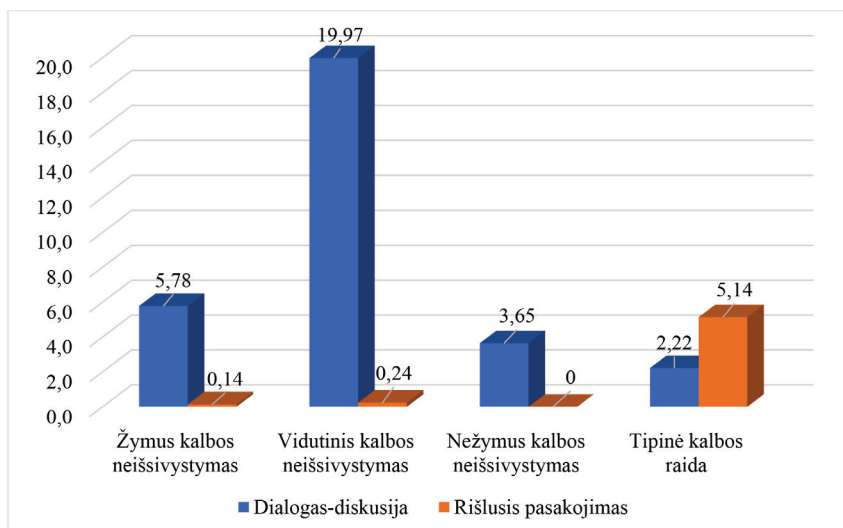
Kalbos klaidų kiekybinė charakteristika. Atliekant tyrimą, apskaičiuotas klaidų dažnumas ir pasiskirstymas tiriamosiose grupėse ir pogrupiuose. Siekiant tikslumo, skaičiuotas ne absoliutus klaidų skaičius, o klaidų skaičiaus ir bendro visų žodžių

skaičiaus santykis (angl. *error per word ratio*). Skaitytojų patogumui pateikiame modifikuotą kiekybinę charakteristiką – vidutinį klaidų skaičių / 100 žodžių.

Kiekybinė analizė atskleidė, kaip ir tikėtasi, kad PG (kalbos neišsivystymą turintys) vaikai apskritai daro daugiau klaidų nei LG (tipinės kalbos raidos) vaikai, tačiau itin svarbu tai, kad kalbos klaidų dažnumas paaiškėjo esantis priklausomas nuo komunikacinės situacijos ir žanro (1 pav.).

1 paveikslas

Kalbos klaidų dažnumas (klaidų skaičius / 100 žodžių) tiriamojame medžiagoje

PG vaikai dažniau klysta dalyvaudami dialoge-diskusijoje (nuo 3,65 iki 19,97 klaidų / 100 žodžių) ir rečiau (nuo 0 iki 0,24 klaidų / 100 žodžių) – kurdami rišlųjį pasakojimą pagal paveikslėlių seką. LG vaikai – priešingai – dažniau klysta kurdami rišlųjį pasakojimą (5,14 klaidų / 100 žodžių). Šie rezultatai patvirtina jau minėtą teiginį, kad normalaus nekalbinio intelekto vaikai, turintys kalbos neišsivystymą, jau ikimokykliniame amžiuje patiria logofobiją ir stengiasi užmaskuoti savo kalbos trūkumus kalbėdami su suaugusiais. Kalbėdami paprastos sandaros sakiniais, vartodami tik tuos žodžius, dėl kurių semantinio tinkamumo neabejoja, apskritai stengdamiesi kontroliuoti savo kalbinę produkciją vaikai, be abejo, išvengia dalies galimų klaidų ir demonstruoja geresnę kalbinę kompetenciją nei realiose gyvenimo situacijose (šis fenomenas specialistų kartais žargoniškai vadinamas „kabinetine kalba“). Nežymų kalbos neišsivystymą turintys vaikai kurdami rišlųjį pasakojimą nepadarė nė vienos kalbos klaidos (1 pav.). Vis dėlto išprovokavus vaikus (tiek tipinės raidos, tiek turinčius kalbos neišsivystymą) susitelkti ne į kalbinę raišką, o į pokalbio turinį (t. y. įtraukus į aktyvią diskusiją, ginčą), matyti, kad abiejų grupių vaikų kalbinė savikontrolė susilpnėja ir kalbos klaidų skaičius išauga, t. y. tampa artimesnis realioms gyvenimo

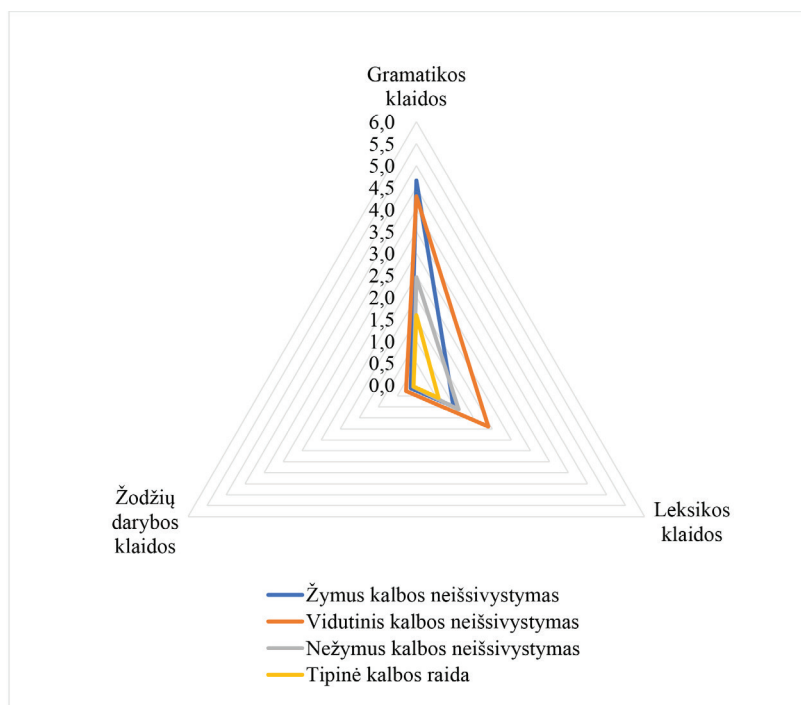
situacijoms. Kalbos klaidų skaičius čia ypač išauga PG-2, t. y. tais atvejais, kai kalbinė kompetencija jau leidžia vaikui produkuoti ilgesnius nei 1–2 žodžių pasakymus, sieti žodžius gramatiniais ryšiais, tačiau kalbiniai gebėjimai dar nėra pakankamai automatizuoti. Tipinės raidos vaikai stengiasi sukurti ilgesnį, įmantresnį, vaizdingesnį pasakojimą, ir šios „kūrybinės paieškos“ neretai lemia kalbos klaidą. Taigi tyrimo rezultatai – pastebimas logofobijos poveikis PG – skatina itin atidžiai rinktis kalbos tyrimo priemones, kad būtų išvengta hipodagnostikos.

Labai svarbu paminėti, kad vaikų kalbos tyrimo ar kalbinių duomenų kaupimo metodika iš esmės skirtingai lemia skirtingų kalbos klaidų grupių dažnumą. Kitaip tariant, vienos metodikos taikymas padidina, pvz., leksikos klaidų tikimybę, kitos metodikos taikymas labiau išryškina gramatikos klaidas.

Dialogo-diskusijos tekstų analizė atskleidė, kad visose tyrimo grupėse ir pogrupiuose vaikai dažniausiai darė gramatikos klaidų (2 pav.), rečiau – leksikos klaidų, o žodžių darybos klaidų buvo itin mažai. PG-1 vaikų tekstuose užfiksuota 4,7 gramatikos klaidų / 100 žodžių, PG-2 – 4,3, PG-3 – 2,5, o LG vaikų tekstuose – 1,6 gramatikos klaidų / 100 žodžių. Leksikos klaidų daugiausia užfiksuota PG-2 tekstuose (1,9 klaidų / 100 žodžių), mažiau – PG-1 (1,0 klaidų / 100 žodžių ir PG-3 (1,1 klaidų / 100 žodžių), o LG – tik 0,6 klaidų / 100 žodžių.

2 paveikslas

Dialogo-diskusijos kalbos klaidų profilis (klaidų skaičius / 100 žodžių)

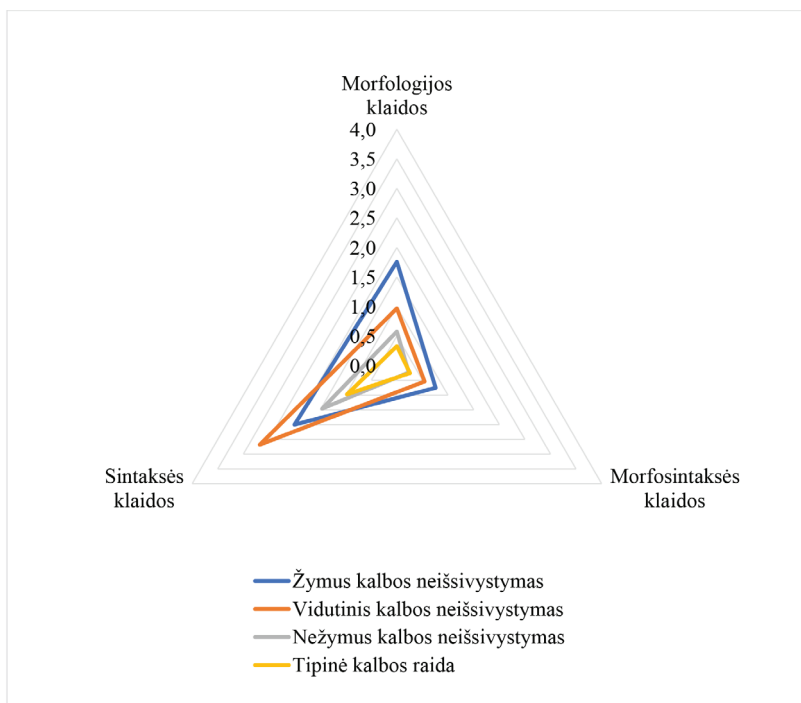

Dialogo-diskusijos tekstų statistinė analizė patvirtino tik vieną statistiškai reikšmingą skirtumą tarp PG ir LG: leksikos klaidų dažnumas (klaidų skaičius / 100 žodžių) statistiškai reikšmingai ($p = 0,038$) diferencijavo PG-2 ir LG. Kitais atvejais statistiškai reikšmingų skirtumų tarp grupių nenustatyta.

Šiuose tekstuose iš visų gramatikos klaidų dažniausios buvo sintaksės klaidos (3 pav.): PG-1 tekstuose užfiksuota 2,0 sintaksės klaidos / 100 žodžių, PG-2 – 2,7, PG-3 – 1,5, o LG – 1,0 sintaksės klaidų / 100 žodžių.

3 paveikslas

Dialogo-diskusijos tekstų gramatikos klaidų profilis (klaidų skaičius / 100 žodžių)

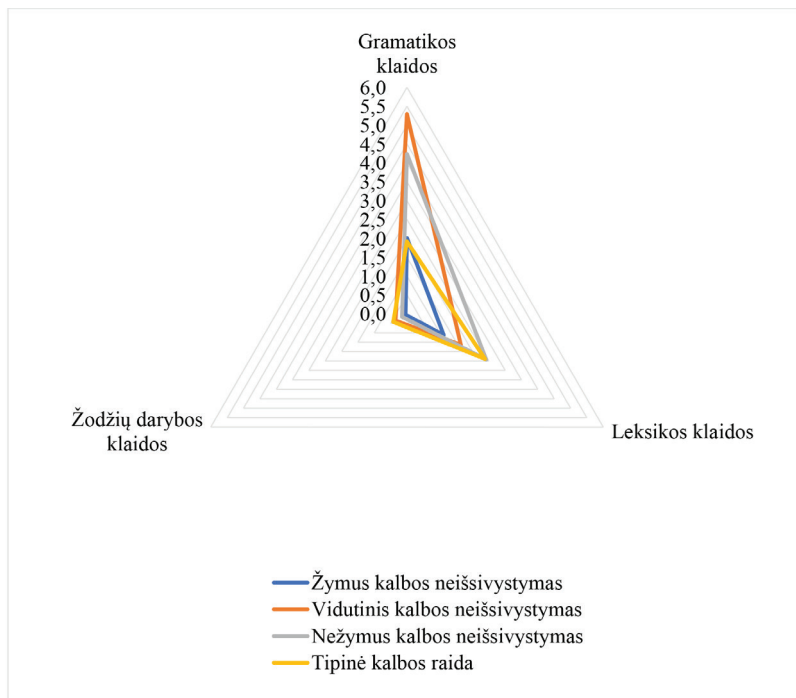

Rečiau daroma morfologijos klaidų: PG-1 tekstuose – 1,8, PG-2 – 1,0, PG-3 – 0,6, o KG – 0,3 morfologijos klaidų / 100 žodžių. Rečiausios – morfosintaksės klaidos: PG-1 tekstuose užfiksuota 0,8, PG-2 – 0,5, PG-3 – 0,3, o KG – 0,2 morfosintaksės klaidų vienam žodžiui. Vis dėlto sintaksės klaidų dažnumas dialogo-diskusijos tekstuose statistiškai reikšmingai ($p = 0,013$) diferencijuoja tik PG-2 ir KG. Žymiai jautresnis diferencinis PG ir KG parametras yra morfologijos klaidų dažnumas: statistiškai reikšmingas skirtumas nustatytas tarp PG-1 ir KG ($p = 0,000$), tarp PG-2 ir KG ($p = 0,002$) ir tarp PG-3 ir KG ($p = 0,006$) morfologijos klaidų skaičiaus / 100 žodžių.

Rišliojo pasakojimo tekstų analizė atskleidė ne tokį tolygų kalbos klaidų pasiskirstymą, kaip dialogo-diskusijos atveju (4 pav.).

4 paveikslas

Rišliojo pasakojimo tekstų kalbos klaidų profilis (klaidų skaičius / 100 žodžių)

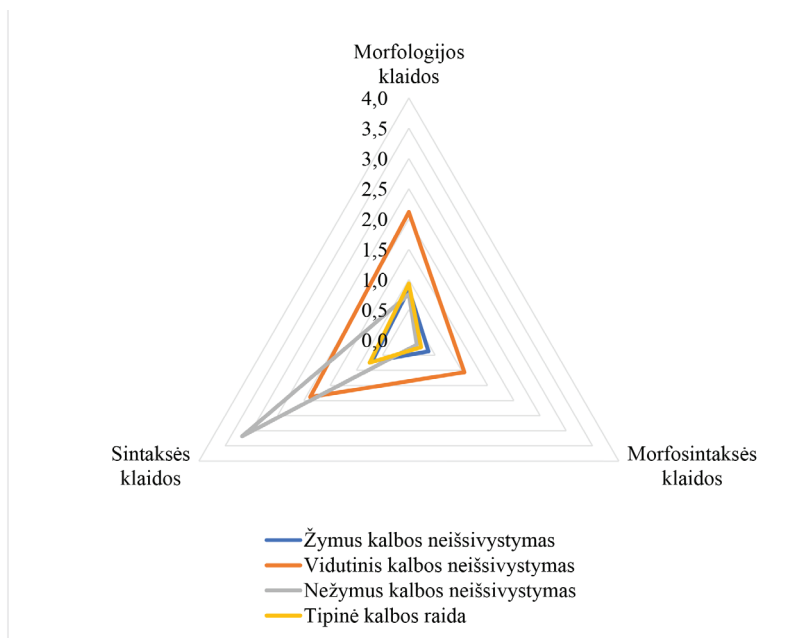

Panašiai kaip ir dialogo-diskusijos atveju, vyravo gramatikos klaidos, tačiau daugiausia jų užfiksuota PG-2 tekstuose (5,3 klaidų / 100 žodžių), o PG-1 ir KG gramatikos klaidų dažnumas buvo labai panašus – atitinkamai 2,0 ir 1,9 klaidų / 100 žodžių (kitą tariant, bendras gramatikos klaidų dažnumas rišliajame pasakojime nediferencijavo žymaus kalbos neišsivystymo ir tipinės kalbos raidos atvejų). Galima daryti prielaidą, kad žymų kalbos neišsivystimą turintys vaikai kalba itin paprastos gramatinės sandaros pasakymais ir šis kalbinių išteklių ribotumas neatskleidžia tikrųjų gramatinės raidos trūkumų. Leksikos klaidos statistiškai reikšmingai ($p = 0,011$) diferencijavo tik PG-1 ir KG, kiti skirtumai tarp tyrimo grupių ir pogrupių nėra statistiškai reikšmingi.

Šiuose tekstuose iš visų gramatikos klaidų dažniausios buvo sintaksės klaidos, ypač išryškėjusios PG-3 tekstuose (3,2 sintaksės klaidų / 100 žodžių) (žr. 5 pav.).

5 paveikslas

Riškiojo pasakojimo gramatikos klaidų profilis (klaidų skaičius / 100 žodžių)

Beveik dvigubai mažiau sintaksės klaidų (1,9 / 100 žodžių) užfiksuota PG-2 tekstuose, dar mažiau – po 0,9 / 100 žodžių – PG-3 ir KG tekstuose. Morfologijos ir morfosintaksės klaidų daugiausia užfiksuota PG-2 tekstuose (atitinkamai 0,021 ir 0,011 vienam žodžiui), o kitų grupių ir pogrupių duomenys buvo labai panašūs. Morfologijos klaidų PG-1 ir PG-3 tekstuose užfiksuota po 0,8 / 100 žodžių, KG – 0,9 / 100 žodžių. Morfosintaksės klaidų PG-1 užfiksuota 0,4 / 100 žodžių, PG-3 ir KG – po 0,2 / 100 žodžių. Sintaksės klaidų dažnumas statistiškai reikšmingai diferencijavo PG-3 ir KG ($p = 0,011$), morfologijos klaidų dažnumas – PG-2 ir KT ($p = 0,011$). Kiti skirtumai tarp tyrimo grupių ir pogrupių nebuvo statistiškai reikšmingi.

Apibendrinimas ir diskusija

Kokybinė kalbos klaidų analizė atskleidė, kad pagrindinei ir lyginamajai tyrimo grupėms būdingos tipologiškai sutampančios kalbos klaidos. Tiek tipinės kalbos raidos vaikų, tiek vaikų, turinčių skirtingo laipsnio kalbos neišsivystymą, rasta visų lygmenų – morfonologijos, morfologijos, morfosintaksės, sintaksės, leksikos, žodžių darybos – klaidų. Atskirų kalbos lygmenų klaidos kokybiniu požiūriu panašios, tačiau priklausomai nuo kalbos (ne)išsivystymo lygio tiriamuoju laikotarpiu tam tikros klaidos jau išnykusios. **Morfologijos** klaidų analizė atskleidė, kad afrikatinės

palatalizacijos klaidos ir veiksmažodžių šaknies balsių kaitos klaidos būdingos visoms tyrimo grupėms, o veiksmažodžių šaknies priebalsių kaitos klaidos – tik vaikams, turintiems nežymų kalbos neišsivystymą. **Morfologijos** klaidų analizė atskleidė, kad linksniavimo ir asmenavimo paradigmų klaidos, giminės formos klaidos ir skaičiaus formos klaidos būdingos visoms tyrimo grupėms, veiklo formos klaidos ir laiko formos klaidos būdingos esant tipinei kalbos raidai, žymiam ir vidutiniam kalbos neišsivystymui, nuosakos formos klaidos būdingos esant vidutiniam ir nežymiam kalbos neišsivystymui, sangrąžos formos klaidos būdingos esant tipinei kalbos raidai ir žymiam kalbos neišsivystymui, o morfemos nebuvimas ir premorfemos vartojimas vietoje reikiamos morfemos būdingi tik esant žymiam ir vidutiniam kalbos neišsivystymui. **Morfosintaksės** klaidų analizė atskleidė, kad tiek derinimo, tiek valdymo klaidos būdingos visoms tyrimo grupėms. **Sintaksės** klaidų analizė parodė, kad visų tyrimo grupių vaikai praleidžia sakinyje žodžius, vartoja perteklinius žodžius, pasirenka netinkamus prielinksnius, keičia jais reikiamas linksnio konstrukcijas, netinkama tvarka išdėlioja sakinio žodžius. Netinkami jungtukai užfiksuoti tik esant tipinei kalbos raidai, žymiam ir vidutiniam kalbos neišsivystymui, o linksnio keitimas prielinksnio konstrukcija – tik esant kalbos neišsivystymui. Žodžių darybos klaidų analizė atskleidė, kad priešdėlinės ir priesaginės žodžių darybos klaidos būdingos visoms tyrimo grupėms, galūninės žodžių darybos klaidos – tik esant žymiam ir vidutiniam kalbos neišsivystymui, o dūrinių ir retrogradinės žodžių darybos klaidų nerasta nė vienoje tyrimo grupėje. **Leksikos** klaidų analizė atskleidė, kad sinonimų klaidos, hiperonimų klaidos, hiponimų klaidos, nurodymo vartojimas vietoje įvardijimo būdinga visoms tyrimo grupėms, o antonimų klaidos – tik esant tipinei kalbos raidai ir žymiam kalbos neišsivystymui. Palyginus tyrimo medžiagoje rastas kalbos klaidas su turimais tipinės kalbos raidos ilgalaikio stebėjimo duomenimis, matyti, kad vyresniojo ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikų kalboje ankstyvosios kalbos ontogenezės klaidos (pvz., premorfemos vartojimas, morfemos nebuvimas) išlieka tik esant žymiam arba vidutiniam kalbos neišsivystymui. Vėlesniems kalbos ontogenezės etapams būdingos klaidos, pvz., klaidingas žodžių siejimas derinimo ir valdymo ryšiais, išlieka ne tik esant kalbos neišsivystymui, bet ir tipinės kalbos raidos atvejais.

Kalbos klaidų fenomeną, tipologiją, priežastis tiria įvairių mokslo sričių – lingvistikos, psichologijos, pedagogikos, medicinos – atstovai. Dažniausias mokslinėje literatūroje lingvistinis požiūris: įvairios kalbos klaidų klasifikacijos (pagal kalbos lygmenis, pagal klaidos struktūrą, žr. Balčiūnienė, Kamandulytė-Merfeldienė, 2018a; 2018b), rečiau pasitelkiamas psicholingvistinis požiūris, t. y. bandoma ieškoti kalbos klaidų priežasčių ne pačioje konkrečios kalbos sistemoje, o kalbėjimo procese. Psicholingvistinis kalbos produkavimo modelis reikalauja gebėti tinkamai suderinti kelis kalbinėje sąmonėje beveik vienu metu atliekamus veiksmus: apibrėžti pasakymo tikslą, numatyti loginę struktūrą, suformuoti sintaksinę raišką, pasirinkti reikiamas leksemas ir pasiruošti reikiamai artikuliacijai. Suprantama, kad šių veiksmų plana-

vimas, atlikimas ir kontrolė reikalauja nemažai kognityvinių išteklių: pakankamos apimties trumpalaikės ir ilgalaikės atminties, planavimo, seriacijos gebėjimų, išlavintų kalbos produkcijos savikontrolės mechanizmų, metakalbinių gebėjimų. Dėl vieno ar kelių kognityvinių išteklių trūkumo / ribotumo kalbos klaidų daro ir suaugusieji, tačiau esant normaliam intelektui ir kalbos išsivystymui šis reiškiny laikomas ne kalbos klaidomis, o kalbos riktais (lot. *lapsus lingua*, angl. *slips of the tongue*) – okazionaliu nesistemu tam tikrų kalbos elementų praleidimu, pridėjimu, sukeitimu. Vaiko kalboje taip pat galima pastebėti kalbos riktų, tačiau kalbos ontogenezės atveju kalbos klaidos dažniausiai funkcionuoja kaip tam tikro kalbos lygmens (leksikos, morfologijos, morfosintaksės, sintaksės), kalbinių gebėjimų (žodžių darybos) ar kalbinės pragmatikos įsisavinimo žymeklis. Kol vaikas nepradeda vartoti sakinių, sudarytų bent iš dviejų žodžių, jo kalboje nerasime sintaksės klaidų; ir priešingai – staigus sintaksės klaidų (žodžių valdymo ir / ar derinimo) skaičiaus padidėjimas yra patikimas signalas, kad vaikas itin aktyviai bando perprasti žodžių siejimo valdymo ir / ar derinimo ryšiais dėsnumus. Didėjanti kognityvinių išteklių apimtis ir kognityvinių gebėjimų repertuaras lemia nuoseklų kalbos klaidų mažėjimą. Esant tipinei kalbos raidai, ikimokyklinio amžiaus vaikų spontaniškoje kalboje 100 žodžių tenka vidutiniškai 5,1 kalbos klaidų, tarp jų dažniausiai pastebimos sintaksės (t. y. sudėtingiausio kalbos lygmens) klaidos. Kalbos neišsivystymo atveju kalbos klaidų daroma daugiau (net iki 20,00 klaidų / 100 žodžių), jos pastebimos ne tik sintaksės, bet ir morfologijos, morfosintaksės bei leksikos lygmenyse.

Atlikta kiekybinė kalbos klaidų analizė išryškino keletą diferencinių parametrų, kurie galėtų būti naudojami kalbos neišsivystymo diagnostikai ikimokykliniame amžiuje. Jautriausias diferencinis parametras, statistiškai reikšmingai skyręs visus kalbos neišsivystymo lygius nuo tipinės kalbos raidos, – morfologijos klaidų dažnumas dialogo-diskusijos tekstuose. Vidutinį kalbos neišsivystymą nuo tipinės kalbos raidos statistiškai reikšmingai skyrė sintaksės ir leksikos klaidų dažnumas dialogo-diskusijos tekstuose. Nežymų kalbos neišsivystymą nuo tipinės kalbos raidos statistiškai reikšmingai skyrė sintaksės klaidų dažnumas išlijojo pasakojimo tekstuose.

Išvados

Tyrimo rezultatai patvirtino prielaidą, kad skirtingos tyrimo metodikos lemia skirtingų kalbos klaidų rūšių dažnumą tiek kalbos neišsivystymo, tiek tipinės kalbos raidos atveju. Tai skatina itin atidžiai rinktis tyrimo metodiką, jei įmanoma – derinti skirtingas komunikacines situacijas ir žanrus.

Atliktas tyrimas atskleidė esmines kokybines ir kiekybines kalbos klaidų charakteristikas, būdingas ikimokykliniam amžiui, ir išryškino keletą pakankamai jautrių diferencinių parametrų, leidžiančių statistiškai reikšmingai atskirti tipinės kalbos raidos ir kalbos neišsivystymo (bei skirtingų jo lygių) atvejus. Žinoma, šį tyrimą dar

reikėtų plėtoti nagrinėjant kalbos klaidų stabilumo ir sistemingumo parametrus, įvertinti kalbos produkcijos savikontrolės gebėjimus, išplėsti tiriamųjų amžiaus diapazoną. Tačiau tikimasi, kad gauti rezultatai bus naudingi tiek mokslininkams, atliekantiems kalbos dizontogenezės tyrimus, tiek praktikams, dirbantiems kalbos sutrikimų diagnostikos, prevencijos ir korekcijos srityje.

Padėka

Dėkojame Valstybinei lietuvių kalbos komisijai (VLKK) ir Lietuvos mokslo tarybai (LMT). Straipsnyje aprašomas tyrimas atliktas gavus VLKK paramą pagal programą, skirtą lietuvių kalbos prestižo stiprinimui (projektas „Pasakojimo struktūros ir gramatikos įsisavinimas“, reg. nr. K28/2022). Vaikų kalbos įrašai sukaupiti LMT finansuoto projekto „Kalbos neišsivystymo požymiai ikimokykliniame ir priešmokykliniame amžiuje: spontaninės ir išgautosios kalbos analizė bei eksperimentiniai tyrimai“, reg. nr. S-LIP-18-36, vykdyto pagal Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą, metu.

Dėkojame logopedėms dr. Vilmai Makauskienei, Rūtai Ordienai, Gintarai Povilaitienei, Alei Šoblinskienei, Daivai Mickuvienei, Laimai Rickevičienei, Nijolei Kalinauskienei ir psichologei Jūratei Lietuvnikienei už pagalbą kaupiant tyrimo duomenis, taip pat tyrime dalyvavusiems vaikams ir jų tėvams.

Literatūros sąrašas

- Balčiūnienė, I. (2005a). Asmeninių įvardžių reikšmės ir funkcijų įsisavinimas. *Kalbotyra*, 54, 41–50.
- Balčiūnienė, I. (2005b). Parodomųjų įvardžių įsisavinimas. *Lituanistica*, 4, 45–54.
- Balčiūnienė, I. (2009). *Pokalbio struktūros analizė kalbos įsisavinimo požiūriu*. [Daktaro disertacija. Vytauto Didžiojo universitetas]. Vytauto Didžiojo universitetas.
- Balčiūnienė, I., & Kalninytė, A. (2014). Priešmokyklinio amžiaus vaikų rišliojo pasakojimo ypatybės. *Kalbos kultūra*, 86, 212–236.
- Balčiūnienė, I., & Kamandulytė-Merfeldienė, L. (2018a). Ankstyvoji vaikų kalba: nuo kalbos paribio iki kalbinės komunikacijos. *Kalbų studijos / Studies about languages*, 32, 117–136.
- Balčiūnienė, I., & Kamandulytė-Merfeldienė, L. (2018b). Vėluojanti kalbinė raida: gramatinės ypatybės. *Baltistica*, 53(2), 263–291.
- Blažienė, A. (2016). *Lietuvių vaikų leksikos ir gramatikos raida anglakalbėje aplinkoje*. [Daktaro disertacija]. Vytauto Didžiojo universitetas.
- Brannigan, G. & Decker, S. (2003). *Bender visual-motor gestalt test (Bender-Gestalt II)*. Pearson Assessments.
- Ceytlin, S. N. (2009). *Očerki po slovoobrazovaniju i formoobrazovaniju v detskoj reči* [Lexical and grammatical innovations in child language]. *Znak*.

- Dabašinskienė, I., & Balčiūnienė, I. (2024). Rišliojo pasakojimo tyrimas II: dvikalbių vaikų atvejo ypatumai. In: I. Dabašinskienė, L. Kamandulytė-Merfeldienė, I. Balčiūnienė, & I. Prameneckienė (Red.) *Rišliojo pasakojimo kūrimas: kalbinės patirtys vaikystėje*. Vytauto Didžiojo universitetas.
- Dabašinskienė, I., & Kamandulytė-Merfeldienė, L. (2014). Šalutiniai pažyminio sakiniai: kodėl vaikams sunku juos suprasti? *Kalbotyra*, 66, 7–26.
- Dabašinskienė, I., & Kamandulytė-Merfeldienė, L. (2017). The early production of compounds in Lithuanian. In: W. U. Dressler, N. Ketrez, M. Kilani-Schoch (Eds.). *Nominal compound acquisition* (pp. 145–163). Amsterdam: John benjamins Publishing Company.
- Dabašinskienė, I., Kamandulytė-Merfeldienė, L., Balčiūnienė, I., & Prameneckienė, I. (2024). *Rišliojo pasakojimo kūrimas: kalbinės patirtys vaikystėje*. Vytauto Didžiojo universitetas.
- Day, E. J. (1932). The development of language in twins I. A comparison of twins and single children. *Child Development*, 3(3), 179–199.
- Darwin, C. R. (1877). A biographical sketch of an infant. *Mind. A Quarterly Review of Psychology and Philosophy*, 2(7), 285–294.
- Ekström, A., Sandgren, O., Sahlén, B., & Samuelsson, C. (2023). ‘It depends on who I’m with’: How young people with developmental language disorder describe their experiences of language and communication in school. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 1–14.
- Garšvienė, A., & Girdvainytė, K. (2008). Neišplėtos kalbos vaikų žodžių daryba. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2(18), 71–77.
- Garšvienė, A., & Ivoškuvienė, R. (1993). *Logopedija*. Vadovėlis specialiosios pedagogikos fakultetų studentams. Šviesa.
- Gaulienė, A., Giedrienė, R., & Grikinienė, L. (2000). *Kalbos tyrimas. Metodinė priemonė*. „Žuvėdra“.
- Gintilienė, G., & Butkienė, D. (2005). Raveno spalvotų progresuojančių matricų standartizacija Lietuvoje. *Psichologija*, 32, 22–34.
- Gružaitė, V., & Ivoškuvienė, I. (2000). Sulėtėjusi kalbos raida ir kalbos neišsivystymas. *Specialusis ugdymas*, 3, 101–106.
- Hickmann, M. (2003). *Children’s discourse: Person, time, and space across languages*. Cambridge University Press.
- Isaacs, S. (1930). *Intellectual growth in young children*. Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Ivoškuvienė, R., & Garšvienė, A. (2003). Kalbėjimo, kalbos ir komunikacijos sutrikimai. In: J. Ambrukaitis (Red.). *Specialiojo ugdymo pagrindai* (pp. 295–310). Šiaulių universiteto leidykla.
- Ivoškuvienė, R., & Mamonienė, Z., Pečiulienė, O., Stošiuvienė, K. (2002). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų neišplėtos kalbos ugdymas*. Šiaulių universiteto leidykla.
- Ivoškuvienė, R., & Mamonienė, Z., Pečiulienė, O., Suveizdienė, V. (1997). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų žymiai ir vidutiniškai neišsivysčiusios kalbos ugdymas*. Šiaulių universiteto leidykla.
- Kamandulytė, L. (2009). *Lietuvių kalbos būdvardžio įsisavinimas: leksinės ir morfosintaksinės ypatybės*. [Daktaro disertacija. Vytauto Didžiojo universitetas]. Vytauto Didžiojo universitetas.

- Kamandulytė-Merfeldienė, L. (2015). Morphonotactics in L1 acquisition of Lithuanian: TD vs. SLI. *Estonian Papers in Applied Linguistics*, 11, 95–109.
- Kamandulytė-Merfeldienė, L. (2022). Comprehension of complex Lithuanian syntactic constructions: A study of typically developing children and children with developmental language disorder. *Estonian Papers in Applied Linguistics*, 18, 131–147.
- Kamandulytė-Merfeldienė, L., & Balčiūnienė, I. (2024). Rišliojo pasakojimo tyrimas I: tipinės kalbos raidos ir kalbos neišsivystymo atvejai. In I. Dabašinskienė, L. Kamandulytė-Merfeldienė, I. Balčiūnienė, & I. Prameneckienė (Red.) *Rišliojo pasakojimo kūrimas: kalbinės patirtys vaikystėje* (pp. 69–188). Vytauto Didžiojo universitetas.
- Kamandulytė-Merfeldienė, L., Dabašinskienė, I., & Balčiūnienė, I. (2021). The acquisition of the Lithuanian derivational system. In: V. Mattes, S. Sommer-Lolei, K. Korecky-Kröll, W. U. Dressler (Eds.). *The acquisition of derivational morphology. A cross-linguistic perspective* (pp. 198–216). John Benjamins Publishing Company.
- Kamandulytė-Merfeldienė, L., & Makauskienė, V. (2021). Žodžių suvokimo ir ekspresyvosios kalbos ypatumai neišplėtos kalbos atveju. *Specialusis ugdymas*, 2(43), 148–200.
- Kavaliauskaitė, V. (2016). Prašymų raiškos įsisavinimas lietuvių vaikų kalboje. *Taikomoji kalbotyra*, 8, 160–187.
- Kavaliauskaitė-Vilkinienė, V. (2019). Mandagumo šnekos aktai vaikų kalboje: pragmatinės klaidos ir įsisavinimas. *Taikomoji kalbotyra*, 12, 97–124.
- Kavaliauskaitė-Vilkinienė, V. (2020). Komunikacinė vaikų kompetencija: oficialiojo ir familiariojo registrų mandagumo žymekliai. *Kalbų Studijos/ Studies about Languages*, 37, 112–136.
- Kornev, A. N., Balčiūnienė, I., Voeikova, M. D., Ivanova, K. A., & Yagunova, E. V. (2015). Formirovanie yazyka u detey c normoy i otstavaniem v razvitii reči: korpusnoe issledovanie spontannyx i vyzvannyx tekstov [Language acquisition in typically developing vs. language impaired children: Corpus based study of spontaneous vs. elicited speech]. *Acta Linguistica Petropolitana*, 11 (1), 617–638.
- Kornev, A. N., & Balčiūnienė, I. (2017). Sopostavitelnoe issledovanie grammatičeskogo časotnogo profilya v russkom i litovskom diskurse u detey 6 let [Comparative study of the Part-of-Speech Profile in Russian and Lithuanian 6-year-olds]. *Acta Linguistica Petropolitana*, 13(3), 789–810.
- Krivickaitė, E. (2016). *Vaikų kalbos fonotaktikos raida*. [Daktaro disertacija. Vytauto Didžiojo universitetas]. Vytauto Didžiojo universitetas.
- MacWhinney, B. (2010). *The CHILDES project: Tools for analyzing talk*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Mekšriūnaitė, S. (2020). Pasaulio sveikatos organizacija atnauja Tarptautinę statistinę ligų ir sveikatos sutrikimų klasifikaciją (TLK). *Visuomenės sveikata*, 1(88), 5–7.
- Savickienė, I. (1999). *Lietuvio vaiko daiktavardžio morfologijos įsisavinimas*. [Daktaro disertacija. Vytauto Didžiojo universitetas]. Vytauto Didžiojo universitetas.
- Savickienė, I. (2003). *The acquisition of Lithuanian noun morphology*. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

- St Clair, M. C., Forrest, C. L., Yew, S. G. K., & Gibson, J. L. (2019). Early risk factors and emotional difficulties in children at risk of developmental language disorder: A population cohort study. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 62, 2750–2771.
- Wójcik, P. (2000). *The acquisition of Lithuanian verb morphology: A case study*. Quartis.

A Profile of Language Errors in Preschool Typically Developing Children and Children With Developmental Language Disorder

Ingrida Balčiūnienė¹, Laura Kamandulytė-Merfeldienė²

¹ Vytautas Magnus University, Faculty of Humanities, 23 V. Putvinskio St., LT-44243, Kaunas, Lithuania, ingrida.balciuniene@vdu.lt

² Vytautas Magnus University, Faculty of Humanities, Institute of Digital Resources and Interdisciplinary Research, 23 V. Putvinskio St., LT-44243, Kaunas, Lithuania, laura.kamandulyte@vdu.lt

Summary

The study aimed at exploring both qualitative and quantitative aspects of language errors in Lithuanian children aged 5 to 6 with developmental language disorder (DLD) compared to their typically developing peers. Overall, 160 children participated in the assessment. Half of them were clinically identified with DLD, forming the experimental group, while the remaining half, consisting of typically developing children, served as the control group. Each child was individually assessed through two methods: 1) storytelling according to picture sequence and 2) reasoning dialogue. The qualitative analysis of the collected data revealed that children across both groups exhibited language errors of a similar typological nature, yet the frequency and distribution of these error types and subtypes varied between the groups. Quantitative analysis identified several statistically meaningful variables that could serve to distinguish between children with typical development and those with DLD. The implications of these findings suggest that while the typology of language errors remains consistent across developmentally diverse groups, the underlying mechanisms and severity of these errors differ substantially. In addition, understanding the specific language error patterns in children with DLD could suggest targeted language intervention strategies.

Keywords: *child language, language acquisition, specific language impairment, developmental language disorder.*

Gauta 2024 06 17 / Received 17 06 2024
Priimta 2025 06 27 / Accepted 27 06 2025